

Filosofia – kaikkien tieteiden äiti ja hampaaton isoäiti

Matti Sintonen

Minkälainen suhde vallitsee nykyfilosofian pääsuuntausten, analyttisen ja fenomenologis-mannermaisen filosofian välillä? Miten filosofian suuntausten ero heijastuu muuhun tieteeseen: onko tieteessä kaksi metodiltaan selvästi eroavaa kenttää: kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen, joita on kutsuttu myös selittäviksi ja ymmärtäviksi tieteiksi? Näiden kysymysten pohjalta keskusteltiin viime marraskuussa Tieteellisten seurain valtuuskunnan keskustelutilaisuudessa ”Suhteet tieteessä”.

Oletan, että minun osakseni lankesi edustaa angloamerikkalaisen filosofian valtavirtaa, teräksenlujaa, positivistista, skientististä, loogis-analyttista filosofiaa. Sen vastakohtaksi on asetettu pehmeä (mutta silti liukas), ihmisen erityisasemaa ja -luonnetta korostava fenomenologia. Näistä aineksista ei kuitenkaan kunnon filosofista nujakkaa saa. Keskitynkkin tässä siksi vain muutamaan asiaan. Ne koskevat filosofian luonnetta, sen muuttunutta itseymmärrystä ja tietysti suhdetta tieteeseen ja sen menelmiin. Esimerkiksi otan edesmenneen akateemikko G. H. von Wrightin älyllisen kehityksen, koska hän oli metodologisen dualismin merkittävimpiä edustajia.

Suuntauksia, koulukuntia ja ismejä

Filosofiassa on aina ollut suuntauksia ja koulukuntia, ajoittain myös kiivaita taisteluita näiden ja eri ismien välillä. Länsimaisen filosofian syntäjoilta tulevat mieleen filosofisina kouluina alkaneet sofistit, epikurolaiset, stoalaiset, platonistit ja aristotelikot, keskiajalta vaikka occamilaiset, anselmilaiset ja tomistit, vain muutaman mainitakseni.

Moderni filosofia esitetään usein järkeä korostavan rationalistisen ja aistihavaintoa sekä

kokeita korostavan empiristisen suuntauksen välisenä vuoropuheluna. Joskus taas nykyfilosofia nähdään kahden kilpailevan suuntauksen, angloamerikkalaisen ja mannermaisen filosofian välisenä taisteluna. Ismejä taas filosofiassa riittää: idealismi ja materialismi; realismi, instrumentalismi ja konstruktivismi; individualismi, atomismi ja holismi, jne. Aloittelevan filosofin on selvittävä pitkälle dikotomioiden (ja trikotomioiden) miinakentässä päästäkseen asiaan.

On heti aluksi kuitenkin todettava että kah-tiajako analyttiseen filosofiaan ja fenomenologiaan ei tee historiallista tai systemaattista oikeutta eri suuntauksille. Ensinnäkin, filosofiset suuntauksukset ovat useassakin suhteessa samassa asemassa kuin suuret uskonnot ja etenkin nyt toisistaan mittaa ottavat islam ja kristin-usko: niillä on osin yhteiset juuret ja ne määrittelevät identiteettinsä suhteessa toisiinsa. Kahdesta suurella ismillä, rationalismilla ja empirismillä, oli paljolti sama problematiikka ja ne hioivat argumenttejaan vastapuolen argumentteja sulatellen. Ei siis ole ihme, että tiedon lähteitä ja alaa koskevien eroavuuksien alta paljastuu samat ongelmat ja rakenteeltaan samankaltaiset ratkaisut.

Myös Husserlin fenomenologiaa motivoi sama pyrkimys saattaa filosofia tieteen tukevalle polulle kuin sen arkkihollista (tai sellaiseksi mainostettua) loogista positivismia, ja ratkaisuissa oli aika lailla samaa: sen sijaan että spekuloitaisiin sillä millainen havaintojen ulottumattomissa oleva maailman on, pitäisi rajoitua siihen mikä on jollakin tavalla välittömästi annettua. Molempia motivoi tiukka tieteellisyysvaatimus, kummallakin keskeinen kohde oli logiikka. Eri asia kuinka likeinen filosofian ja tieteen liitto sittemmin on ollut.

Toiseksi, suuntauksukset tai edes niitä suppeammat koulukunnat eivät ole homogeenisia vaan niiden sisältä löytyy tavattoman pal-

jon variaatioita. Loogis-analyyttinen filosofia on katsonut keskeisimmäksi tehtäväkseen toisaalta tieteen ja arkikokemuksen (mutta miksei myös taiteen ja uskonnon) keskeisten käsitteiden erittelyn, ja toisaalta sen tutkimisen kuinka maailmankuvaamme ja -katsomustamme konstituivat yleisimmät oletukset ja periaatteet voitaisiin yhdistää koherentiksi kokonaisuudeksi. Tämän analyyttisen asennoitumisen yleinen motivaatio on riittävän perustelun vaatimus: jos ei tiedä mitä sanoilla ja käsitteillä tarkoitetaan, ja mitä niiden avulla muodostetut oletukset ja uskomukset tarkkaan ottaen sisältävät, on perustellun kannan muodostaminen vaikeaa tai mahdotonta. Esimerkki valaisee asiaa: jos ei tiedä mitä tahdon vapaudella ja determinismissä tarkoitetaan, kuinka voisi ottaa kantaa siihen onko vapaa tahto ristiriidassa determinismin kanssa? Analyyttinen filosofia asettaa tavoitteekseen analyysin ja kriittisen reflektion, mutta sillä ei ole virallista kantaa siihen onko tahto vapaa. Molempia kantoja on kannatettu, ja erilaisia analyyseja on tarjottu.

Mitä sitten on analyyttinen filosofia? Sen ydin on kenties juuri käsiteanalyysi edellä mainitussa mielessä, ja siihen liittyen loogisista ja muista välineistä koostuva kalupakki. Mitään sisällöllistä teesiä sillä ei ole, joten koulukunnaksi se ei kelpaa, ja suuntauksenakin se on hieman kuin M. A. Nummisen musiikki 1970-luvulla. Häneltä kysyttiin kerran mihin genreen hänen musiikkinsa kuuluu, johon hän vastasi että se on uusräyhäanomaisuutta. Kun häneltä kysyttiin mitä uusräyhäanomaisuus on hän vastasi "Ei mitään" (ja nauroi päälle).

Kolmas syy siihen, että jako analyyttiseen filosofiaan ja fenomenologiaan ei aivan osu nauhan kantaan on, että niiden ohella on muitakin suuntauksia, jotkut eläviä, jotkut jo (kenties) haudattuja geopolittisia päiväperhoja.

Ennen kuin menemme syvemmälle eri koulukuntiin, pitäisi kuitenkin pysähtyä kysymään miksi filosofiassa ylipäätään on koulukuntia. Ja mitä on filosofia? Miten se suhtautuu tieteesseen, terveeseen järkeen ja uskontoon? Jos filosofia on tiede, miksi siellä jauhetaan vuosidoista toiseen samoja ikuisuus kysymyksiä, sen sijaan että edettäisiin samalla järjestelmällisellä tavalla kuin muissa tieteissä? Miksi filosofit kulluttavat niin paljon aikaa sanoista ja käsitteistä riitelemiseen, miksi ei tehdä niin kuin Thomas Hobbes ehdotti, istuta alas, sovita siitä mitä sanoilla tarkoitetaan, ja sitten edetä tiukan johdonmukaisesti?

Huhut filosofian kuolemasta ovat ennenaikaisia

Varhainen filosofia oli viisauden rakastamista, mutta myös systemaattista tiedon tavoittelua. Nämä ovat hieman eri asioita, ja vaikka tiedolla ja tieto-opilla on filosofiassa aina ollut keskeinen asema, tieto on eri aikoina ymmärretty eri tavalla. Filosofialla on aina myös ollut useita rooleja. Sokraattisessa näkemyksessä filosofi oli viisauden rakastaja, totuuden etsijä, uskomusten ja tapojen kyseenalaistaja, ja siten tietämättömyyden (ja pönäköityneen itsetyytyväisyyden) paljastaja pikemminkin kuin Totuuden haltija ja sen jakelija. Filosofi ei ole se joka tietää vaan se joka tietää että ei tiedä. Filosofi on kuitenkin rationaalinen *ignoramus* ja siis utelias ja kiinnostunut pohtimaan ihmistä ja tämän paikkaa universumissa.

Nykyfilosofia on toisaalta eri alueisiin jakautunut ja pitkälle erikoistunut systemaattinen tieteen tai tutkimuksen alue, toisaalta monet hakeutuvat filosofian pariin etsimään itseään. Kaikki filosofia ei ole myöskään yliopistofilosofiaa, vaan sitä luetaan ja harrastetaan laajemmilla alueilla. Kuvaan kuuluu, että etenkin analyttisiä filosofeja (ja siis myös heidän filosofiaansa) aina säännöllisin väliajoin arvostellaan siitä, että he ovat kadottaneet siteet elävään elämään ja muuntuneet teknisiksi näpertelijöiksi. On vaadittu, että he tulevat alas norsunluutorneistaan ja ottavat kantaa. Kaikki tämä on tervetullutta arvostelua, ja usein asialla ovat filosofit itse. Silti on huomattava, että filosofiksi ei synnytä eikä filosofiaan tulla pystymetsästä.

Filosofian kenttä on myös muuttunut. Vielä muutama sata vuotta sitten joku ajattelija saattoi hallita koko tietämyksen kentän, filosofian, matematiikan ja eri tieteet (ja siinä sivussa taiteet). Nyt ei kukaan esitä sellaista vaatimusta. Filosofialle on käynyt hieman samalla tavalla, koska uuden luominen edellyttää erikoistumista. Filosofian kohdalla muutos on ymmärrettävästi traumaattisempaa, koska yksi sen perustehtävistä on ollut synoptisen kokonaiskuvan hallitseminen. Suomalainen filosofia on tässä suhteessa selviytynyt hyvin. Suomella on ollut onni tuottaa kansainvälisiä filosofeja, jotka ovat toisaalta hallinneet tieteenalan tekniset välineet, ennen kaikkea logiikan, toisaalta ovat pyrkineet näkemään metsän puilta.

Totta silti on, että filosofian julkinen kuva on muuttunut: se on teknistynyt ja siitä on tullut ammatti. Jotkut filosofit taas eivät juuri ehdi vierailulla norsunluutornissa. Asialla on myös

hieman huvittavia piirteitä. Kun on suorittanut filosofian aineopinnot, voi mediassa jo esiintyä tittelillä joka pari vuosikymmentä sitten olisi ollut jossain mauttoman ja naurettavan välillä – filosofi.

Filosofia ja sen suhde tieteeseen on myös ymmärretty eri aikoina eri tavoin. Filosofiaa on kutsuttu kaikkien tieteiden äidiksi, josta erityistieteet ovat erkaantuneet omien tutkimuskohteidensa ja -menetelmiensä mukaisesti. Silti vielä 1800-luvulle saakka filosofia, tai tarkemmin luonnonfilosofia, oli lähestulkoon sama kuin tiede tai systemaattinen tiedon tavoittelu yleensäkin.

Tieteenalat ovat etenkin muutaman sadan vuoden aikana lisääntyneet kuin kanit ja jakautuneet kuin amebat. Luonnonfilosofia ja siitä syntyneiden disiplinaarien kehitys on ollut hengästyttävää. Tieteiden järjestelmän muutokseen on vaikuttanut selvästi kaksi vastakkaisista perusvirtausta, eriytyminen ja eheytyminen. Metodiset ja sisällölliset vaateet ovat johtaneet siihen, että uusia tieteenaloja on eriytyä jo olemassaolevista äititieteistä. Jo olemassa oleva tieteenala on voinut haljeta kahteen tai useampaan alatieteeseen, jotka ovat kenties alkanee elää omaa elämäänsä noudattaen omia (suhteellisen autonomisia) selitysihanteensa ja menetelmiään.

Onko filosofialle käynyt kuin kuningas Learille, joka jakoi kaikki maansa ja jäi itse voimattomana katsomaan valtakuntansa tuhoa? Onko filosofia paitsi kaikkien tieteiden äiti myös niiden hampaaton isoäiti (kuten kollegani S. Albert Kivinen asian ilmaisi)? Sanan "scientist" keksi tieteenfilosofian grand old man William Whewell 1800-luvun alkupuolella. Whewell itse oli eturivin historioitsija ja tähtitieteilijä, mutta ennen kaikkea tieteiden rakennetta ja dynamiikkaa kuvannut tieteenfilosofi. Whewell tietoisesti tai osin tietämättään ennakoiki filosofian muutunutta roolia erottamalla nousevan kokeellisen filosofian eli (luonnon)tieteen harjoittajat noja-tuolifilosofeista.

Kokeellisen luonnonfilosofian – uuden oikean tai toden filosofian (kuten sen varhaiset kannattajat sitä kutsuivat) – syntysanat oli lausuttu jo 1600-luvun alussa. Isaac Newtonin pääteoksen nimi on "Luonnonfilosofian matemaattiset periaatteet", mutta nykyisin emme pitäisi häntä ensisijaisesti filosofina (ks. Kari Enqvistin artikkeli s. 22-25).

Vaikka kokeellinen tiede on määrännyt marssijärjestyksen aina 1600-luvulta (eikä se tarkkaan ottaen silloin alkanut), huhut filoso-

fian kuolemasta ovat ennenaikaisia. Kokeellinen filosofia voi edelleen erinomaisesti, samoin luonnonfilosofia yleensäkin. Tosin Cambridgessä kokeellisen filosofian oppituolin haltija on tähtitieteilijä/astrofyysikko Robert Kenicutt (Plumian Chair in Astronomy and Experimental Philosophy) ja jälkimmäisen niinkään tähtitieteilijä/astrofyysikko ja Cavendish-laboratorion johtaja Malcom Longair.

Entä filosofia siinä muodossa kuin me sen olemme oppineet tuntemaan (ja sitä rakastamaan, tai sitten ei)? Se vain omaksui uuden analyttisen roolin jota jo lyhyesti koskettelin. Tänään sekin voi hyvin.

Mutta miksi suuntauksia?

Miksi filosofiassa sitten on suuntauksia? Miksi ei määritellä asioita tarkasti, tutkita vaihtoehtoja empiirisesti, päädytä tulokseen – ja menä kotiin? Yleinen käsitys ainakin ammattikunnan ulkopuolella on, että filosofiassa ei tapahdu edistystä, vaan kerran jo kumotut ismit syntyvät aina uudestaan. Tämä ei ole aivan tarkka kuvaus, ja se unohtaa että filosofisella tutkimuksella on omat erityispiirteensä. Edistystä tapahtuu, vanhat ismit saavat (usein tieteen uusien käännteiden inspiroimina) uutta sisältöä, uusia käsitteellisiä erotteluja tehdään, jne. Mutta filosofiaa on mahdotonta rajata yhdeksi ainoaksi tutkimusohjelmaksi, jonka sisällä harjoitetaisiin ns. normaalityteellistä ongelmanratkaisua.

Thomas Kuhnin tunnetun tiedenäkemysten mukaan kypsät luonnontieteet käyvät ajoittain läpi kumouksellisen vaiheen, jossa tieteenalan keskeiset kysymykset muotoillaan uudelleen, metodiset asettamukset voivat vaihtua, ja jopa tieteenalan päämääristä käydään kiivasta keskustelu. Mutta kun joku erityisen menestyksenkäs teoria lopulta selviytyy voittajaksi, alkaa normaalitieteellinen vaihe. Sille on tyypillistä ottaa tieteenalan perusteet ja metodiset lähtökohdat annettuina.

Kuhn korosti, että hänen paradigma-käsitteensä koski kypsiä matemaattisia luonnontieteitä. Filosofia nykyisessä muodossaan on tieteenala, jossa ei ole samanlaisia vahvoja paradigmoja joille konsensus rakentuisi. Filosofiasa ei (enää, yleensä) tehdä kokeita, joten moderniin korvaan kokeellinen filosofia kuulostaa *contradictio in adjectolta*. Filosofia on tieteenalana keskustelevaa, diskursiivista ja argumentatiivista, jossa yksiselitteiset ratkaisut ovat harvi-

naisia. Onkin sanottu, että kun filosofinen kysymys voidaan muotoilla siten, että siihen on olemassa kiistaton ratkaisu, se lakkaa olemasta filosofiaa. Siitä on tullut tieteellinen tulos. Tästä ei seuraa, että filosofiassa kaikki kävisi. Argumentteja voidaan arvioida vaikka konsensus jäisi saavuttamatta. Kenties tärkeintä filosofiasa on sittenkin kurinalainen mutta samalla vapaa järjenkäyttö.

Filosofinen geopolitiikka ja tieteellinen filosofia

Filosofian luonteeseen siis kuuluu, että siinä on suuntauksia ja koulukuntia. Edesmennyt akateemikko G. H. von Wright luonnehti niitä teoksessaan *Logik, filosofi och språk* (1957) piirtämällä filosofis-geopoliittisen kartan: angloamerikkalaista maailmaa hallitsi ns. loogis-analyttinen filosofia, manner-Eurooppaa fenomenologia ja eksistentialismi, tuolloista Neuvostoliittoa ja sen vaikutuspiiriin kuulunutta Itä-Eurooppaa ja muuta sosialistista maailmaa marxilainen filosofia. Lisäksi hän mainitsi katolisen kirkon virallisen filosofian, Tuomas Akvinolaisen filosofiaa polveutuneen uustomismin.

Jotta kartasta saataisiin hieman tarkempi, joukkoon pitäisi vielä lisätä ainoa amerikkalainen filosofinen koulukunta pragmatismi sekä hermeneutiikka eri muodoissaan. Lisäksi karttaan voisi mahtuttaa 1800- ja 1900-lukujen vaihteen filosofisen valtavirtauksen uuskantilaisuuden, jonka tietämistä ja toimintaa sekä moraalia koskeviin kantoihin kaikkien muiden suuntausten oli otettava kantaa.

Lukuisten opiskelijapolvien käsissä hiirenkorville luetussa katsauksessaan Tieteenfilosofian kaksi perinnettä (se oli alunperin teoksen *Explanation and Understanding* ensimmäinen luku) von Wright tarkasteli tieteenfilosofista tilannetta kahden perinteen, aristoteelisen ja galileisen, kannalta. Aristoteelinen perinne tarkastelee ilmiöitä teleologisesta perspektiivistä ja sen tieteenihanne on luokitteleva ja kvalitatiivinen. Galileinen taas edustaa modernia luonnontiedettä, joka pyrkii ilmiöiden välisten (tai takana olevien ja sikäli syvempien) kvantitatiivisten ja matemaattisten riippuvuuksien muotoilemiseen.

Jako ei ollut alun perin von Wrightin keksimä, vaikka hän kehittikin sen ihmistieteiden omaleimaisuutta korostavaksi erotteluksi. Aristoteelinen ja galileinen perinne olivat tärkeitä hänen opettajalleen teoreettisen filosofian professori Eino Kailalle. Kaila taas oli epäile-

mättä saanut vaikutteita hahmopsykologi Kurt Levinin klassisesta artikkelista "The Conflict between Aristotelian and Galileian Modes of Thought in Contemporary Psychology" (1931).

Vaikka eri suuntauksista ja koulukunnista ei tulisikaan tehdä liian suurta numeroa, suomalaisen filosofian historia on hyvä esimerkki siitä, kuinka leimojen takana on syviä maailmankatsomuksellisia eroja. Mitä siis oli uusi filosofia, jonka haamu liikkui 1900-luvun alun Euroopassa? Uuden filosofian merkittävin tekijä oli Wienin piiri, kahdestakin syystä. Sillä oli ensinnäkin lyhyt ja ytimekäs ohjelmajulistus, jossa vaadittiin vanhan metafysiikan panemista viralta, ja havaintoja ja mittaamista korostavien eksaktien tieteiden nostamista kaiken tiedon mittapuuksi. Toiseksi, piiriin kuului joukko aikansa johtavia tiedemiehiä ja filosofeja, jotka piirin hajottua natsi-Saksan nousuun hajaantuivat maailmalle ja levittivät piirin sanomaa, tieteen ykseyden ajatusta.

Vaikka piirin jäsenet tulivat eri tieteenaloilta, heitä yhdisti ajatus, että tieteenalojen väliset erot eivät ole periaatteellisia vaan puhtaasti työnjaollisia. Yhtenäisen tieteen perustana on historiallisista lähtökohdistaan ja ainutkertaisista erityispiirteistään puhdistettu neutraali tieteen kieli, jonka kaikki voivat ymmärtää samalla tavalla. Kaikki aidot, so. ratkaistavissa olevat empiiriset ongelmat, tieteenalasta riippumatta, voidaan muotoilla tässä neutraalissa kielessä. Toinen yhtenäisyyttä lisäävä seikka on kaikille erityistieteille yhteinen menetelmä, joka takaa että nämä ongelmat voidaan ratkaista objektiivisesti ja intersubjektiivisesti. Nojatuolifilosofia on nyt tunnistettavissa ja eliminoitavissa: sen ongelmat ovat näennäisesti (kielelliseltä muodoltaan) mielekkään näköisiä, mutta eivät ole ratkaistavissa tieteen menetelmän avulla.

Piirin moottori oli Moritz Schlick, jonka ympärille tieteellisen maailmankäsityksen edustajat vuonna 1923 kerääntyivät. Wienin piiriin myönteisesti suhtautuneita mutta sen työskentelyyn osallistumattomia ajattelijoita oli muualakin Euroopassa, kuten juuri Eino Kaila. Kaila oli tietoinen asemastaan uuden tieteellisen filosofian edustajana ja juurruttajana Suomessa. Hän myös toi Suomeen modernin matemaattisen logiikan eli logistiikan, joka tarjosi uudelle maailmankatsomukselle tarvittavan välineen. Hänelle suuntauksien välinen ero ei ollut mannermaisen ja angloamerikkalaisen välinen, koska tieteellinen filosofia ja logiikka tulivat juuri mannermaalta.

Hänen tärkeimmät suhteensa (Suomen ulkopuolelle) olivat kahden tieteellistä filosofiaa edustavan keskuksen keulahahmoihin, Wienin piirin Rudolf Carnapiin ja Berliinin empiristien Hans Reichenbachiin.

Selittävät ja ymmärtävät tieteet

Wienin piiri oli ennen kaikkea vastaliike erilaisille uskantilaisille ja mannermaiselle spekulatiiviselle filosofialle. Itse asiassa sen kutsuminen on filosofiseksi suuntaukseksi on hieman paradoksaalista, koska se oli eräänlainen ryhti-
liike vanhaa filosofista hapatusta vastaan.

Hans Hahn, Otto Neurath ja Rudolf Carnap, jotka kirjoittivat Wienin piirin ohjelmajulistuksen, olivat vakuuttuneita siitä, että uusi logiikka muuttaa koko siihenastisen kuvan filosofiasta – looginen positivismi on ”filosofia joka tekee lopun kaikista filosofioista”. Julistus viittaa Bertrand Russelliin (1872–1970), jonka loogisen analyysin metodi on

”asteittain hiipinyt filosofiaan matematiikan kriittisen tarkastelun kautta ... Se edustaa, niin uskomme, samanaista edistysaskelta kuin Galileon fysiikkaan tuoma: vaihteittaiset, yksityiskohtaiset ja todennettavat tulokset korvaavat laajat testaamattomat yleistyksyet joita suosittaa vain tietty mielikuvituksen vetovoima.”

Wienin piirin viittaus Galileo Galileihin luo sillan 1600-luvun tieteelliseen kumoukseen. Sen edustajat katsoivatkin vievänsä eteenpäin Robert Boylen, Francis Baconin ja muiden kokeellisen ja myöhemmän matemaattisen filosofian perinnettä, tosin uuden logistiikan välinein. Looginen positivismi luotti, valistuksen hengessä, myös ihmisen kykyyn ratkaista kaikki aidot ongelmat, ja tiede oli tässä tärkein väline. Tieteen ykseyden kannalta viittaus Galileihin on vieläkin merkittävämpi. Galileinen luonnontiede tähtäsi matemaattisesti ilmaistujen säännönmukaisuuksien (invarienssien) muotoiluun pikemminkin kuin laadulliseen kuvailuun. Ei ole epäilystä siitä, etteikö edistys tieteessä nähty galileisen tieteen voittokulkuna.

Nuori von Wright ei alunperin lainkaan epäillyt tieteen ja edistyksen liittoa, ja hän suhtautui innostuneesti uuteen filosofiaan. Hän luki Wienin piirin johtajan Moritz Schlickin artikkelin ”Die Wende die Philosophie”, ja kirjoitti siitä myöhemmin älyllisessä omaelämäkerrassaan: hän luki Schlickin artikkelin

”uudelleen ja uudelleen, samastaan omat näkemykseni siinä oleviin. Minulla oli tapana lainata sen kuuluisaa loppulauseetta, joka ennustaa tulevaisuutta jossa ei enää ollut tarvetta keskustella ’filosofisista kysymyksistä’, koska ihmiset olivat oppineet puhumaan kaikista kysymyksistä filosofisesti, eli selvästi ja merkityksellisesti.”

Jos suuntauseroja etsii, niin täällä sellaisia löytyy. Vahvasti retorisin sanakääntein positivistit tuomitsivat klassiset metafyyssiset systeemirakentajat ja idealistit, joista esimerkkinä usein mainittiin Hegel, Bradley ja Heidegger. Ongelma oli, näin asia usein esitettiin, että nämä filosofit esittivät väitteitä ja tarkastelivat niiden totuutta ennen kuin väitteiden merkityksellisyys oli varmistettu ja niiden sisältö täsmennetty. Tästä näennäisesti moitteeton kieli ei kuitenkaan ole tae siitä että lauseella on totuusarvoa lainkaan – ja monet vanhan filosofian väitteet hylättiinkin sisällyksettöminä, kognitiivisesti ei-mielekkäänä, tunteisiin vetoavana runoiluna.

1950-luvun loppu oli käännekohta von Wrightin filosofiassa. Siitä alkoi eräänlainen aristotelismin rehabilitointi ja metodologinen dualismi. Ongelmana oli normatiivisuuden, ihmisen ja muiden olentojen hyvän, moraalin ja agenttiuden, ja kaikkia näitä luonnehtivan intentionaalisuuden sijoittaminen luonnontieteen maailmankuvaan. Neurofysiologia ja muut kausaaliset tieteet voivat selittää ruumiinliikkeitä, mutta autonomisen ja vapaan ihmisen teot ja valinnat eivät kuulu luonnon tapahtumien kausaaliseen järjestykseen. Niitä selitetään ja ymmärretään viittaamalla agentin aikomuksiin ja niitä määrääviin haluihin ja uskomuksiin. Tekoja ja viime kädessä määrääviin seikkoihin kuuluvat myös yhteiskunnan normatiivisen paineen vaikutuksesta sisäistetyt käytänteet ja velvollisuudet.

Von Wright puolusti metodista dualismia, ei siksi että hän ei ottanut luonnontiedettä vakavasti, vaan siksi että Galilein perinne ja tieteen kehitys oli tuottanut joukon ongelmia. Hän päätyi siihen, että ei ole olemassa yhtä ainoaa neutraalia tieteen kieltä. Vastaukset ihmisen tekoja ja toimintaa koskeviin miksi-kysymyksiin eivät ole kausaalisia tarinoita. Selittäminen ja ymmärtäminen eivät kuitenkaan ole toistensa vastakohtia. Teon ymmärtäminen on (osa) sen selittämistä, mutta selittämisen kohteena on nimenomaan teko eikä sarja ruumiinliikkeitä.

Galileisen ja aristoteelisen näkökulman suhauttaminen oli von Wrightille ongelma, ja sitä se on monille edelleen. Von Wright aloitti loo-

gis-analyttisena filosofina, mutta päätyi kantaan jota on kutsuttu analyttiseksi hermeneutiikaksi. Kun hän 20 vuotta sitten vastaanotti maineikkaan Alexander von Humboldt-palkinnon, Jürgen Habermas otsikoi laudatio-puheensa sanoin "Zwischen Zwei Traditionen", kahden perinteen välissä. Viime vuosisadan suurista ajattelijoista von Wright on kuitenkin merkittävin sillanrakentaja. Hän liikkuu yli suuntausten rajojen, mikä selittää osaltaan hänen suunnattoman arvostuksensa filosofisen kartan kaikilla mantereilla.

Kirjoittaja on teoreettisen filosofian professori Helsingin yliopistossa

Tieteellisten seurain valtuuskunta järjesti 10.11.2005 Unescon Maailman tiedepäivänä keskustelutilaisuuden "Suhteet tieteessä". Tilaisuudessa pohdittiin filosofian eri suuntausten taustoja (mm. Matti Sintonen) sekä toisaalta tieteenalojen eroja ja yhteisiä piirteitä (mm. Kari Enqvist ja Sami Pihlström). Nyt julkaistavat Sintosen, Enqvistin ja Pihlströmin kirjoitukset perustuvat heidän puheenvuoroihinsa.